

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма
«Правознавство. 9 клас»
(автори Н. Дністрянська, В. Майорський, Р. Шеремета)

*«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28.08.2025 № 1192)*

Вступна частина

Модельна навчальна програма з предмета «Правознавство» (далі – Модельна програма) розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898. Модельна програма є складовою частиною громадянської та історичної освітньої галузі.

Викладання навчального предмета «Правознавство» в 9 класах (цикл базового предметного навчання) закладів загальної середньої освіти передбачено Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 року № 1120).

Модельна програма спрямована на реалізацію ціннісних орієнтирів, визначених Державним стандартом (пункт 4), а саме:

- повага до особистості учня та визнання пріоритету його інтересів, досвіду, власного вибору, прагнень, ставлення у визначенні мети та організації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу та наполегливості;
- забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;
- дотримання принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;
- становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;
- формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;
- створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;
- утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими;
- формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови;
- плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля.

Модельна програма курсу враховує наступність між предметами і курсами громадянської та історичної освітньої галузі: інтегрований курс історії та громадянської освіти (6–9 класи), вступ до історії та громадянської освіти (інтегрований курс) (5 клас), громадянська освіта (6–9 класи).

Актуальність предмета «Правознавство». Демократизація суспільного життя сприяє зростанню активності особистості як учасника

суспільних процесів. Це своєю чергою вимагає від неї глибокого усвідомлення суспільних явищ, особливо тих, що стосуються їхньої сутності, організації, функціонування та управління. Такий контекст визначає актуальність вивчення державно-правових явищ як важливого інструменту впорядкування суспільних відносин. Одним із ключових завдань середньої освіти в Україні є формування правосвідомості та правової культури учнівської молоді. Ця потреба зумовлена політичними й економічними трансформаціями в державі, які призвели до переосмислення ціннісних орієнтирів. На передній план виходить людина, її права та духовний світ. Правова освіта в цьому процесі відіграє провідну роль: вона формує світогляд і мотиваційні установки, засновані на принципах добра, справедливості й законності.

Активна законотворча діяльність, реалізація державних соціально-економічних програм, впровадження інновацій та реформування державного управління — усе це передбачає формування в молоді необхідного обсягу знань, практичних навичок і громадянської свідомості. На уроках правознавства учні мають не лише засвоювати навчальний матеріал, а й здобувати компетенції, необхідні для вирішення життєвих і професійних ситуацій та успішної інтеграції в сучасне суспільство.

Метою навчання правознавства на базовому рівні загальної середньої освіти є підготовка особистості, здатної орієнтуватися в складному світі соціальних зв'язків і взаємодіяти як у локальному, так і в глобальному середовищі. Одне з головних завдань викладання правознавства на базовому рівні загальної середньої освіти — розвиток потенціалу кожного учня з орієнтацією на формування активної, відповідальної та цілеспрямованої особистості.

Мета. Мета Модельної програми узгоджується з метою базової середньої освіти та метою громадянської та історичної галузі, визначеними у Державному стандарті.

Метою базової середньої освіти, відповідно до Державного стандарту, є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу.

Метою громадянської та історичної освітньої галузі є розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.

Метою шкільної правової освіти у базовій школі є формування в учнів усвідомлення цінності права, прав і свобод людини, розвиток умінь

критично оцінювати чинне законодавство з позицій його відповідності національним та загальнолюдським цінностям, закріпленим у міжнародно-правових актах, формування базових правових компетентностей, усвідомлення особистої відповідальності за власні дії, розуміння наслідки правопорушень та необхідності дотримання етичних і правових норм у демократичному суспільстві.

Мета шкільної правової освіти в базовій школі реалізується через такі **завдання:**

- **сприяння особистісному розвитку учнів/учениць** (допомогти учням/ученицям розвинути власні здібності та сформувати компетентності, необхідні для життя у правовому суспільстві: розвивати відповідальність за свої вчинки, вміння приймати рішення та вирішувати конфлікти мирним шляхом тощо);

- **стимулювання пізнавального інтересу до правознавства** (зацікавити учнів/учениць навчальним предметом: обговорення реальних кейсів або рольові ігри допомагають глибше зрозуміти правові процеси тощо);

- **формування системи правових знань** (сприяти опановуванню учнями/ученицями базовими поняттями права: знати, що таке Конституція, які права гарантує громадянам, як працює судова система тощо);

- **розвиток умінь застосовувати правові знання у різних сферах життя та формування правових компетентностей** (навчити учнів/учениць використовувати правові знання не лише на уроках, а й у повсякденних ситуаціях: знати, як захистити свої права споживача чи що робити при конфлікті з адміністрацією закладу освіти тощо);

- **розвиток навичок самоосвіти та самоаналізу** (формування в учнів/учениць вміння самостійно знаходити правову інформацію, оновлювати свої правові знання, критично ставитися до отриманої інформації: вивчати новини законодавства, аналізувати їхній вплив на життя суспільства тощо);

- **формування правової культури та системи гуманістичних і демократичних правових цінностей** (сприяти усвідомленню учнями/ученицями цінностей прав людини, свободи, рівності як основу суспільного життя: розуміти, що кожна людина має право на гідність і повагу, незалежно від національності чи переконань тощо);

- **утвердження переконаності в необхідності права і держави** (учні/учениці мають усвідомити, що право і державні інститути потрібні для забезпечення порядку і справедливості: розуміти роль Національної поліції, судової системи, парламенту у підтримці законності тощо);

- **осмислення особистої відповідальності** (виховання в учнів/учениць усвідомлення, що кожен несе відповідальність за свої дії, і що порушення закону має наслідки: розуміти, що булінг у закладі освіти — це порушення прав інших людей тощо);

- **виховання поваги до Конституції, законів і державної символіки України** (формування в учнів/учениць патріотичних почуттів і поваги до держави, її символів і законів: розуміти значення Державного Прапора, Державного Гімну, Державного Герба, а також важливість дотримання конституційних норм тощо);

- **розвиток демократичного правового світогляду та громадянських якостей** (формування в учнів/учениць активної громадянської позиції, здатності брати участь у житті громади: брати участь у виборах учнівського самоврядування, громадських заходах, волонтерських проектах тощо);

- **допрофільна підготовка та профорієнтаційна діяльність** (надання можливості учня/ученицям свідомо обирати напрямок навчання і майбутньої професії, особливо у правовій сфері: організація зустрічей з юристами, екскурсії до судів, профорієнтаційні тренінги тощо);

- **підготовка до життя в сучасному суспільстві** (сприяти формуванню в учнів/учениць готовності до самостійного життя в ринковій економіці, активної участі у суспільстві: навчання правам споживачів громадянським правам і обов'язкам тощо).

Модельна програма курсу базується на **компетентнісному підході**, який відповідає ключовим компетентностям, визначеним Законом України «Про освіту», а також основним положенням Державного стандарту базової середньої освіти в рамках реформи Нової української школи.

**Можливості предмета «Правознавство»
у формуванні ключових компетентностей**
(відповідно до додатка 17 Державного стандарту базової середньої освіти,
затвердженого постановою Кабінету Міністрів
від 30 вересня 2020 року № 898)

	Ключові компетентності	Компоненти
1.	Спілкування державною (і рідною, в разі відмінності) мовами	<p>Уміння: чітко і обґрунтовано висловлювати власну позицію, ефективно використовувати мову для розкриття правових тем; читати й розуміти українською мовою перекладені та адаптовані першоджерела і публіцистичні тексти; застосовувати прийоми усного та письмового мовлення; володіти юридичною термінологією; налагоджувати конструктивну комунікацію; створювати тексти з правової тематики українською мовою як усно, так і письмово.</p> <p>Ставлення: поважати українську мову як державну або рідну (за потреби), усвідомлювати цінність кожної мови; цінувати різноманітність думок і точок зору.</p>
2.	Спілкування іноземними мовами	<p>Уміння: читати та розуміти науково-публіцистичні й художні твори з правовою тематикою іноземною мовою; відбирати й застосовувати інформацію про правові явища і процеси, представлену іноземними мовами; вести спілкування з ровесниками з інших країн для обміну думками щодо правових питань.</p> <p>Ставлення: проявляти пізнавальний інтерес до різних аспектів життя України, Європи та світу.</p>
3.	Математична компетентність	<p>Уміння: оперувати цифровими даними, математичними поняттями для пізнання, пояснення, аналізу правових подій, явищ і процесів; перетворювати джерельну інформацію з однієї форми в іншу (графік, таблиця, схема, діаграма тощо); використовувати математичні символи; будувати логічні ланцюжки; оперувати цифровими даними; використовувати статистичні матеріали у вивченні правових питань.</p> <p>Ставлення: усвідомлення важливості принципів математичного міркування, логіки, аналізу при дослідженні правових явищ і процесів.</p>

4.	Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій	<p>Уміння: пояснювати та аналізувати вплив науково-технічного прогресу на людину і суспільство, оцінювати наслідки діяльності людини для навколишнього середовища.</p> <p>Ставлення: усвідомлювати важливість сталого розвитку для суспільства і держави, цінувати раціональне використання природних ресурсів та брати відповідальність за екологічний стан у місцевій громаді.</p>
5.	Інформаційно-цифрова компетентність	<p>Уміння: застосовувати цифрові технології для пошуку, систематизації та перевірки правової інформації; досліджувати правові події, явища і процеси за допомогою сучасних інструментів; працювати з великими обсягами даних; ефективно співпрацювати онлайн з учасниками освітнього процесу; створювати медіатексти та мультимедійні презентації й поширювати їх; розпізнавати інформаційні маніпуляції у засобах масової інформації; ідентифікувати авторів джерел і правильно робити посилання на них.</p> <p>Ставлення: поважати авторське право та дотримуватися принципів академічної доброчесності.</p>
6.	Уміння вчитися впродовж життя	<p>Уміння: самостійно здобувати нові правові знання; визначати власні цілі в навчанні та розвивати навички самоосвіти; аналізувати процес свого навчання, систематизувати набуті знання, вміння і досвід; освоювати нові компетентності відповідно до особистих та суспільних потреб.</p> <p>Ставлення: усвідомлювати важливість освіти, бути відкритим до саморозвитку, прагнути ділитися знаннями й досвідом з іншими, а також бути готовим до впровадження інновацій.</p>
7.	Ініціативність і підприємливість	<p>Уміння: обирати ефективні життєві стратегії; розпізнавати можливості та потенційні ризики для майбутньої професійної діяльності; працювати в команді; генерувати нові ідеї та оцінювати їхні сильні та слабкі сторони; приймати обдумані рішення; удосконалювати комунікативні навички.</p> <p>Ставлення: відповідально ставитися до прийняття рішень у суспільній взаємодії, дотримуватися ділової етики та принципів чесною конкуренції.</p>

8.	Соціальна та громадянська компетентності	<p>Уміння: критично аналізувати поняття права, прав людини та історичні події; уважно слухати та спостерігати; усвідомлювати себе як представника різних спільнот і громадянина України; проявляти активну громадянську позицію та брати участь у житті місцевої громади; виявляти проблеми школи або громади та пропонувати шляхи їх вирішення; приймати обґрунтовані рішення; ефективно співпрацювати з іншими, працювати в команді, досягати порозуміння та налагоджувати взаємодію з людьми, які мають різні ідеї та цінності.</p> <p>Ставлення: поважати людську гідність і права людини; визнавати цінності демократії, справедливості, рівності та верховенства права; проявляти активну громадянську позицію, відповідальність і емпатію.</p>
9.	Обізнаність та самовираження у сфері культури	<p>Уміння: формувати та усвідомлювати власну національну ідентичність у багатокультурному середовищі; орієнтуватися в основних напрямках розвитку культури; виразно представляти здобутки української культури; аналізувати, як культура впливає на особистість і суспільство загалом.</p> <p>Ставлення: визнання важливості культурної різноманітності; відкритість до діалогу та повага до представників інших національних і культурних спільнот.</p>
10.	Екологічна грамотність і здорове життя	<p>Уміння: визначати основні екологічні загрози та активно діяти для їх усунення; досліджувати проблеми, пов'язані з охороною навколишнього середовища та здоров'я людини; поводитися екологічно свідомо, не завдаючи шкоди довкіллю чи іншим; брати участь у виявленні та вирішенні питань, пов'язаних зі станом екології та забезпеченням сталого розвитку; вміти надавати допомогу собі й іншим у разі потреби; приймати зважені рішення, враховуючи їхній можливий вплив на власне здоров'я, добробут та безпеку; демонструвати набуті рухові навички з фізичної культури та застосовувати їх у повсякденному житті.</p> <p>Ставлення: визнання гуманізму як фундаментальної засади права; усвідомлення важливості екологічно відповідальної поведінки та переваг здорового способу життя; відповідальне</p>

		ставлення до власного здоров'я, безпеки та турбота про здоров'я і безпеку інших.
--	--	--

Шляхи реалізації Модельної програми та особливості організації освітнього процесу під час вивчення предмета «Правознавство».

Модельна програма передбачає вивчення курсу «Правознавство» вивчається в 9 класі в обов'язку, передбаченому Типовою освітньою програмою для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 року № 1120).

Зміст курсу передбачає, що впродовж навчання у 5–8 класах з предметів громадянської та історичної галузі учні / учениці отримали попередній навчальний досвід та наблизилися до очікуваних результатів навчання, визначених у додатку 18 до Державного стандарту базової середньої освіти.

Структура курсу визначена у наведеній нижче таблиці.

Структура курсу «Правознавство»

Розділ 1. Право: людина, суспільство, держава	Тема 1. Походження держави і права. Тема 2. Держава. Тема 3. Право. Тема 4. Правовідносини. Тема 5. Правопорушення. Тема 6. Законодавство держави. Тема 7. Права людини. Практичне заняття. Урок узагальнення та підсумкового оцінювання.
Розділ 2. Право в повсякденному житті	Тема 8. Професія – право. Тема 9. Цивільне право. Тема 10. Права споживачів. Тема 11. Цивільне право. Тема 12. Трудове право. Тема 13. Адміністративне право. Тема 14. Кримінальне право. Практичне заняття. Урок узагальнення та підсумкового оцінювання.

Час, необхідний для вивчення певного розділу або теми вчитель/вчителька визначають самостійно, реалізуючи принцип педагогічної автономії.

Важливим інструментом, який сприяє їхньому активному залученню до освітнього процесу на уроках правознавства, є формувальне оцінювання, яке орієнтоване на підтримку та розвиток компетентностей, формування

критичного мислення і умінь застосовувати правові знання у реальному житті. Саме завдяки формувальному оцінюванню вчитель/вчителька може своєчасно виявити прогалини у знаннях, надати індивідуальну підтримку та коригувати освітній процес відповідно до потреб кожного учня/учениці. Саме цей підхід в оцінювання сприяє більш глибокому розумінню правових норм і стимулює розвиток правосвідомості серед учнівства.

На уроках узагальнення здійснюється підсумкове оцінювання, яке спрямоване на визначення рівня досягнення учнями/ученицями очікуваних результатів навчання відповідно до Модельної програми. Підсумкове оцінювання допомагає визначити, наскільки ефективно учні розуміють правові поняття, здатні аналізувати правові ситуації та застосовувати отримані знання у повсякденному житті. Підсумкове оцінювання є важливою складовою освітнього процесу, що дозволяє вчителю/вчительці робити висновки про результати навчання та планувати подальший розвиток учнів/учениць.

Прийоми й техніки формувального оцінювання, форми підсумкового оцінювання визначається вчителем/вчителькою самостійно.

Впродовж вивчення тем кожного з двох розділів може здійснюватися підготовка учнями/ученицями самостійно або під керівництвом вчителя/вчительки учнівських досліджень/навчальних проєктів, презентація та захист яких може здійснюватися під час практичного заняття (або з урахуванням резервних годин). Орієнтовна тематика проєктів представлена в основній частині Модельної програми.

Досягнення визначених у Модельній програмі очікуваних результатів навчання, впровадження компетентнісного підходу та використання змістового потенціалу курсу здійснюється шляхом:

- суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу;
- використання різноманітних освітніх ресурсів: підручника, електронного додатку до нього; додаткової літератури; матеріалу профільних онлайн ресурсів та офіційних інтернет-представництв;
- індивідуальної дослідницької та творчої роботи учнів/учениць – самостійно та/або під керівництвом вчителя/вчительки або інших осіб (наприклад, педагогів позашкільної освіти, фахівців в галузі права тощо).

Курс «Правознавство» у школі має чітко виражену практичну орієнтацію, адже його основна мета — не лише ознайомити учнів з основами права, а й навчити застосовувати правові знання у повсякденному житті. Практична спрямованість цього курсу полягає в тому, що учні розглядають реальні або змодельовані життєві ситуації, аналізують правові норми, розв'язують правові задачі, працюють з документами, джерелами права та нормативно-правовими актами.

У процесі навчання учні / учениці отримують навички, необхідні для орієнтації в правовому полі: вони вчаться захищати власні права та інтереси, дотримуватися законодавства, відповідально виконувати свої обов'язки, діяти в межах закону в різних сферах життя — у закладі освіти, родині, громаді.

Особливу увагу приділено формуванню ключових життєвих компетентностей, зокрема критичного мислення, вміння аргументовано висловлювати позицію, вирішувати конфлікти правовим шляхом, спілкуватися з представниками державних установ, що сприяє формуванню в учнів/учениць активної громадянської позиції та правової культури.

Основна частина
«Правознавство. 9 клас»

Розділ 1. Право: людина, суспільство, держава		
Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Пропоновані види навчальної діяльності
<p>Учень/учениця: пов'язує події, явища, процеси з певними історичними періодами [9 ГІО 1.1.2]; демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]; синхронізує події, явища і процеси [9 ГІО 1.1.3]; аналізує взаємовпливи історичних подій, явищ, процесів, вчинків історичних осіб [9 ГІО 1.2.1]; розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ГІО 1.2.1-1]; встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади [9 ГІО 1.2.1-2]; обґрунтовує вплив людських вчинків, суспільних ідей, технологічних змін на перебіг історичних подій, явищ і процесів [9 ГІО 1.2.2]; пояснює залежність перебігу історичних подій, явищ і процесів від людських вчинків та панівних суспільних ідей [9 ГІО 1.2.2-1]; аргументує за допомогою історичних фактів вплив на поведінку людини подій політичного, економічного та духовного життя [9 ГІО 1.2.2-2]; розпізнає ознаки, визначає критерії та характеризує прояви історичних змін та тяглості історичних процесів у певний період (історичну епоху) [9 ГІО 1.2.3];</p>	<p>Тема 1. Походження держави і права. Зміст, завдання і структура курсу. Право і закони в житті людей. Причини виникнення держави. Правові пам'ятки.</p>	<p>Фронтальні: розповідь вчителя; робота з підручником: ознайомлення зі структурою, інфографікою, різними видами текстів, видами завдань; візуалізація повторення матеріалу з історії; коротка дискусія про цінність права в житті людей. Групові: формулювання запитань до тексту; створення коротких повідомлень про правові пам'ятки. Індивідуальні: створення повідомлення по підтемі «Причини виникнення держави»; пошук інформації в інтернеті за запропонованими завданнями; самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них. Проектна діяльність: «Історичний час і право: чи можна в наш час використовувати правила співжиття попередніх поколінь».</p>

<p>наводить приклади змін та неперервності в історії суспільства, пояснює цю взаємодію [9 ГІО 1.2.3-3]; визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1].</p>		
<p>визначає властивості суспільно-історичної спільноти за її складниками: політика, економіка, соціальна сфера, культурно-інтелектуальна діяльність [9 ГІО 4.1.2]; тлумачить сутність принципів та механізмів демократії, визнає її цінність [9 ГІО 6.1.1]; характеризує роль Конституції України, засади діяльності та компетенцію вищих органів влади в Україні, а також самоврядних територіальних спільнот, механізми їх формування та діяльності [9 ГІО 6.1.1-1]; пояснює та ілюструє принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави і громадянського суспільства [9 ГІО 6.1.1-2]; наводить приклади, як громадяни можуть впливати на політичні і суспільні процеси [9 ГІО 6.1.2-1].</p>	<p>Тема 2. Держава. Поняття та ознаки держави. Форми держави. Державна влада. Державний лад в Україні.</p>	<p>Фронтальні: робота з підручником; перегляд тематичних навчальних фільмів, аналіз ілюстрацій підручника; віртуальна екскурсія «Етапи українського державотворення». Групові: створення порівняльних таблиць; укладання опорної схеми до «Форми держави» на основі розповіді вчителя або матеріалів параграфа. Індивідуальні: самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них; робота з правовими джерелами. Проектна діяльність: «Вплив громадянського суспільства на роботу органів влади», «Створення ідеального державного ладу в Україні: чи це можливо?».</p>
<p>наводить приклади змін та неперервності в історії суспільства, пояснює цю взаємодію [9 ГІО 1.2.3-3]; визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2];</p>	<p>Тема 3. Право. Соціальні норми. Поняття та ознаки права. Джерела права. Систематизація правових норм. Цінність права.</p>	<p>Фронтальні: коротка дискусія про цінність права; робота з текстом підручника та додатковими джерелами. Групові: відображення отриманої інформації графічно, укладання схеми/ таблиці.</p>

<p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1];</p> <p>класифікує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням [9 ГІО 3.1.1];</p> <p>визначає інформаційну повноту джерела, виокремлює основні положення його змісту [9 ГІО 3.2.1];</p> <p>визначає сутність, важливість джерела інформації, його пізнавальні можливості [9 ГІО 3.2.1-1];</p> <p>ставить обґрунтовані / доречні запитання до змісту здобутої інформації [9 ГІО 3.2.1-2];</p> <p>виявляє смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів [9 ГІО 3.2.1-3];</p> <p>аналізує взаємовпливи історичних подій, явищ, процесів, вчинків історичних осіб [9 ГІО 1.2.1];</p> <p>обґрунтовує вплив людських вчинків, суспільних ідей, технологічних змін на перебіг історичних подій, явищ і процесів [9 ГІО 1.2.2];</p> <p>визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2];</p> <p>використовує інформацію із суміжних галузей знань для характеристики минулих і сучасних суспільних подій, явищ, процесів [9 ГІО 4.2.1-2].</p>		<p>Індивідуальні: створення індивідуальних та колективних презентацій; наведення прикладів; написання есе про необхідність правового регулювання суспільного життя; самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них.</p> <p>Проектна діяльність: «Чи слід вводити релігійні норми як обов'язкові?».</p>
<p>визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2];</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1];</p>	<p>Тема 4. Правовідносини. Склад, підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин. Дієздатність та правоздатність.</p>	<p>Фронтальні: робота з підручником; дидактичні ігри та інтерактивні вправи; обговорення дискусійних проблем щодо об'єму дієздатності неповнолітніх.</p> <p>Групові: повідомлення з наведенням прикладів через пошук інформації в мережі інтернет;</p>

<p>класифікує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням [9 ГІО 3.1.1]; визначає інформаційну повноту джерела, виокремлює основні положення його змісту [9 ГІО 3.2.1]; визначає сутність, важливість джерела інформації, його пізнавальні можливості [9 ГІО 3.2.1-1]; ставить обґрунтовані / доречні запитання до змісту здобутої інформації [9 ГІО 3.2.1-2]; виявляє смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів [9 ГІО 3.2.1-3].</p>		<p>групова робота з кейсами; обговорення в парах чи групах; моделювання ситуаційних завдань. Індивідуальні: самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них; відображення отриманої інформації графічно, укладання схеми/ таблиці; робота з вивчення та засвоєння понять. Проектна робота: «Подія, дія, бездіяльність і воєнний стан».</p>
<p>визначає сутність, важливість джерела інформації, його пізнавальні можливості [9 ГІО 3.2.1-1]; ставить обґрунтовані / доречні запитання до змісту здобутої інформації [9 ГІО 3.2.1-2]; виявляє смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів [9 ГІО 3.2.1-3]; доводить необхідність захисту прав і гідності людини [9 ГІО 5.2.1]; ідентифікує та моделює ситуації, пов'язані з порушенням прав людини, та обирає способи захисту цих прав [9 ГІО 5.2.1-1]; дотримується законів, суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини і принципу поваги до людської гідності [9 ГІО 5.2.2].</p>	<p>Тема 5. Правопорушення. Юридична відповідальність. Поняття, склад та види правопорушення. Поняття, підстави та види юридичної відповідальності. Обставини, що виключають шкідливість діяння.</p>	<p>Фронтальні: робота з підручником Групові: обговорення в групах ситуаційних завдань; створення навчальних плакатів для молодших школярів; групова робота з розв'язання юридичних ситуацій; обговорення в парах чи групах; моделювання ситуаційних завдань; відображення отриманої інформації графічно, укладання схеми/ таблиці; робота по засвоєнню понять і термінів. Індивідуальні: самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них. Проектна діяльність: «Обставини, що виключають шкідливість діяння, і воєнний стан».</p>
<p>визначає властивості суспільно-історичної спільноти за її складниками: політика, економіка, соціальна сфера, культурно-інтелектуальна діяльність [9 ГІО 4.1.2];</p>	<p>Тема 6. Законодавство держави. Конституція – основний закон держави. Закони та підзаконні</p>	<p>Фронтальні: робота з підручником. Групові: аналіз тексту, робота з правовими джерелами з додаванням</p>

<p>тлумачить сутність принципів та механізмів демократії, визнає її цінність [9 ГІО 6.1.1];</p> <p>характеризує роль Конституції України, засади діяльності та компетенцію вищих органів влади в Україні, а також самоврядних територіальних спільнот, механізми їх формування та діяльності [9 ГІО 6.1.1-1];</p> <p>пояснює та ілюструє принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави і громадянського суспільства [9 ГІО 6.1.1-2].</p>	<p>акти. Структура Конституції України.</p>	<p>власних коментарів, формулювання запитань до тексту.</p> <p>Індивідуальні: укладання тез конспекту «Конституційний процес»; самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них; створення інформаційного повідомлення.</p> <p>Проектна діяльність: «Правила внутрішнього розпорядку закладу освіти».</p>
<p>тлумачить сутність принципів та механізмів демократії, визнає її цінність [9 ГІО 6.1.1];</p> <p>пояснює та ілюструє принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави і громадянського суспільства [9 ГІО 6.1.1-2];</p> <p>наводить приклади, як громадяни можуть впливати на політичні і суспільні процеси [9 ГІО 6.1.2-1];</p> <p>визначає та пояснює, що для нього означає належність до соціокультурної спільноти [9 ГІО 5.1.1-1];</p> <p>характеризує роль Конституції України, засади діяльності та компетенцію вищих органів влади в Україні, а також самоврядних територіальних спільнот, механізми їх формування та діяльності [9 ГІО 6.1.1-1];</p> <p>пояснює, як належність до різних спільнот та зовнішні чинники впливають на формування його поглядів та переконань [9 ГІО 5.1.1-2];</p> <p>пояснює поняття “гідність” та ідентифікує в минулому та сучасності випадки захисту та порушення гідності людини [9 ГІО 5.1.3-1];</p> <p>обґрунтовує необхідність поваги до власної гідності та гідності іншої особи [9 ГІО 5.1.3-2];</p>	<p>Тема 7. Права людини.</p> <p>Конституційні права, свободи та обов’язки людини і громадянина. Механізми захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні. Права дитини, їх захист під час правового режиму воєнного стану. Повернення українських дітей, незаконно вивезених до Росії, - пріоритет держави.</p> <p>Громадянство України.</p>	<p>Фронтальні: робота з підручником; організація дебатів на теми, що викликають суперечки (наприклад: «Чи завжди права однієї людини не обмежують права іншої?», «Роль громадянина у формуванні демократичної держави» тощо)</p> <p>Групові: опрацювання інтернет-ресурсів «Законодавство про громадянство в інших державах світу»; самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них; оформлення банера про множинне громадянство; створення відео або постерів «Я – громадянин демократичної України»; складання опорних конспектів, схем, таблиць для систематизації інформації; аналіз кейсів та ситуацій; розгляд ситуацій, що стосуються порушення прав, проявів громадянської участі чи відповідальності, з наступним обговоренням та пошуком рішень.</p> <p>Проектна діяльність: «Історія розвитку прав людини», «Сучасні виклики демократії», «Роль</p>

<p>характеризує роль держави та демократії щодо забезпечення прав людини і створення умов для розвитку особистості [9 ГІО 5.1.4-1];</p> <p>обмірковує, що він може робити для утвердження культури демократії [9 ГІО 5.1.4-2];</p> <p>визначає важливість для себе громадянства України, пояснює свої права та обов'язки як громадянина [9 ГІО 5.1.4-3];</p> <p>ідентифікує та моделює ситуації, пов'язані з порушенням прав людини, та обирає способи захисту цих прав [9 ГІО 5.2.1-1];</p> <p>аргументує важливість міжнародних і національних документів, що містять стандарти прав людини [9 ГІО 5.2.2-1];</p> <p>пояснює різницю між поколіннями прав людини і значимість прав людини для особи, групи людей і суспільства загалом [9 ГІО 5.2.2-2];</p> <p>розрізняє права людини і обов'язки громадянина, пояснює взаємозв'язок між правами/ потребами та правом і законом [9 ГІО 5.2.2-3];</p> <p>дотримується законодавства та суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини [9 ГІО 5.2.2-4];</p> <p>пояснює та ілюструє принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави і громадянського суспільства [9 ГІО 6.1.1-2];</p> <p>пояснює вплив різних чинників на формування громадського простору [9 ГІО 2.3.1];</p> <p>добирає логічні і достатні аргументи для підтвердження певного судження [9 ГІО 4.2.2];</p> <p>розпізнає тенденційну інформацію [9 ГІО 4.2.2-1];</p> <p>аналізує свою належність до різних спільнот [9 ГІО 5.1.1].</p>		<p>громадських організацій в Україні», «Діяльність держави із захисту прав дитини у період правового режиму воєнного стану».</p>
<p>Практичне заняття / захист дослідницької/ проєктної роботи.</p>		

Орієнтовна тематика практичних занять: «Порівняльний аналіз теорій походження держави», «Визначення ознак і форм держави: світовий досвід та Україна», «Види соціальних норм та джерела права», «Склад правовідносин: приклади з життя», «Правопорушення і юридична відповідальність», «Структура Конституції України та ієрархія нормативно-правових актів», «Права, свободи та обов'язки громадян України», «Право і держава в житті людини: що я дізнався/дізналася?».

Підсумкове оцінювання за темами розділу 1.

Розділ 2. Право в повсякденному житті

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Пропоновані види навчальної діяльності
<p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади [9 ГІО 1.2.1-2];</p> <p>характеризує роль держави та демократії щодо забезпечення прав людини і створення умов для розвитку особистості [9 ГІО 5.1.4-1];</p> <p>обмірковує, що він може робити для утвердження культури демократії [9 ГІО 5.1.4-2];</p> <p>визначає важливість для себе громадянства України, пояснює свої права та обов'язки як громадянина [9 ГІО 5.1.4-3];</p> <p>ідентифікує та моделює ситуації, пов'язані з порушенням прав людини, та обирає способи захисту цих прав [9 ГІО 5.2.1-1];</p> <p>характеризує роль держави та демократії щодо забезпечення прав людини і створення умов для розвитку особистості [9 ГІО 5.1.4-1];</p> <p>пояснює та ілюструє принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави і громадянського суспільства [9 ГІО 6.1.1-2];</p> <p>аналізує взаємовпливи історичних подій, явищ, процесів, вчинків історичних осіб [9 ГІО 1.2.1];</p> <p>аналізує свою належність до різних спільнот [9 ГІО 5.1.1].</p>	<p>Тема 8. Професія – право.</p> <p>Правоохоронна діяльність держави. Юристи в системі правосуддя.</p>	<p>Фронтальні: робота з підручником; рольові вправи; дискусія в групах «Що повинен знати і чим володіти фахівець з права?»; міні-дебати про роль представників юридичної професії у розбудові правової держави.</p> <p>Групові: Пошук інтернет-ресурсів про заклади освіти, де здійснюється підготовка за юридичними спеціальностями.</p> <p>Індивідуальні: самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них.</p> <p>Проектна діяльність: створення інформаційних буклетів про особливості юридичних професій, «Адвокат з освітнього права».</p>

<p>визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; класифікує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням [9 ГІО 3.1.1]; визначає інформаційну повноту джерела, виокремлює основні положення його змісту [9 ГІО 3.2.1]; визначає сутність, важливість джерела інформації, його пізнавальні можливості [9 ГІО 3.2.1-1]; ставить обґрунтовані / доречні запитання до змісту здобутої інформації [9 ГІО 3.2.1-2]; виявляє смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів [9 ГІО 3.2.1-3]; визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; використовує інформацію із суміжних галузей знань для характеристики минулих і сучасних суспільних подій, явищ, процесів [9 ГІО 4.2.1-2]; добирає логічні і достатні аргументи для підтвердження певного судження [9 ГІО 4.2.2]; аналізує свою належність до різних спільнот [9 ГІО 5.1.1].</p>	<p>Тема 9. Цивільне право. Поняття права власності. Власність неповнолітніх. Права та обов'язки неповнолітніх як учасників договірних правовідносин. Основи спадкового права.</p>	<p>Фронтальні: аналіз тексту, робота з правовими джерелами, укладання коментарів; формулювання запитань до тексту; робота з підручником; узагальнення матеріалу у формі порівняльних таблиць; складання ментальної карти до теми, спираючись на ключові поняття та положення. Групові: розв'язування в парах ситуаційних завдань. Індивідуальні: самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них. Проектна діяльність: «Спадкове право в різних країнах».</p>
<p>визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; визначає інформаційну повноту джерела, виокремлює основні положення його змісту [9 ГІО 3.2.1]; визначає сутність, важливість джерела інформації, його пізнавальні можливості [9 ГІО 3.2.1-1]; ставить обґрунтовані / доречні запитання до змісту здобутої інформації [9 ГІО 3.2.1-2];</p>	<p>Тема 10. Права споживачів. Права та обов'язки споживачів. Захист прав споживачів згідно з українським законодавством.</p>	<p>Фронтальні: аналіз тексту, робота з правовими джерелами, укладання коментарів.; формулювання запитань до тексту; робота з підручником. Групові: сценарій рольових ігор для молодшої школи; створення порівняльних таблиць. Індивідуальні: самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них.</p>

<p>виявляє смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів [9 ГІО 3.2.1-3]; визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; використовує інформацію із суміжних галузей знань для характеристики минулих і сучасних суспільних подій, явищ, процесів [9 ГІО 4.2.1-2]; застосовує окремі механізми безпосередньої (прямої) демократії, зокрема електронної [9 ГІО 6.1.2-2]; аналізує приклади вирішення конфліктних ситуацій в українському суспільстві та світі [9 ГІО 6.3.1-2]; пояснює переваги ринкової економіки та важливість чесної конкуренції для розвитку суспільства [9 ГІО 6.3.1-4].</p>		<p>Проектна діяльність: «Віртуальні гроші і право».</p>
<p>визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; класифікує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням [9 ГІО 3.1.1]; визначає інформаційну повноту джерела, виокремлює основні положення його змісту [9 ГІО 3.2.1]; визначає сутність, важливість джерела інформації, його пізнавальні можливості [9 ГІО 3.2.1-1]; ставить обґрунтовані / доречні запитання до змісту здобутої інформації [9 ГІО 3.2.1-2]; виявляє смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів [9 ГІО 3.2.1-3]; планує своє життя у коротко- та / або довготривалій перспективі, планує способи досягнення своїх цілей [9 ГІО 5.1.2-3]; демонструє розуміння гідності людини та способи її обстоювання у спільноті закладу освіти [9 ГІО 5.1.3];</p>	<p>Тема 11.Сімейне право. Сім'я. Взаємні права та обов'язки батьків та дітей. Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Державні органи з охорони прав дітей.</p>	<p>Фронтальні: аналіз тексту, робота з правовими джерелами, укладання коментарів; формулювання запитань до тексту; робота з підручником; складання ментальної карти до теми, спираючись на ключові поняття та положення; дискусія «Чи може сім'я зникнути в процесі історичного розвитку».</p> <p>Групові: порівняльні таблиці сімейного права різних держав; рольова гра в групах.</p> <p>Індивідуальні: самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них.</p> <p>Проектна діяльність: «Правовий супровід дитячих будинків сімейного типу», «Я і моя сім'я».</p>

<p>обґрунтовує необхідність поваги до власної гідності та гідності іншої особи [9 ГІО 5.1.3-2]; аналізує середовище закладу освіти щодо поваги до гідності та дотримання прав людини (за визначеними критеріями) [9 ГІО 5.1.3-3]; доводить необхідність захисту прав і гідності людини [9 ГІО 5.2.1].</p>		
<p>визначає та характеризує причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; класифікує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням [9 ГІО 3.1.1]; визначає інформаційну повноту джерела, виокремлює основні положення його змісту [9 ГІО 3.2.1]; визначає сутність, важливість джерела інформації, його пізнавальні можливості [9 ГІО 3.2.1-1]; ставить обґрунтовані / доречні запитання до змісту здобутої інформації [9 ГІО 3.2.1-2]; виявляє смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів [9 ГІО 3.2.1-3]; визначає та характеризує причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; використовує інформацію із суміжних галузей знань для характеристики минулих і сучасних суспільних подій, явищ, процесів [9 ГІО 4.2.1-2]; характеризує роль держави та демократії щодо забезпечення прав людини і створення умов для розвитку особистості [9 ГІО 5.1.4-1]; обмірковує, що він може робити для утвердження культури демократії [9 ГІО 5.1.4-2]; визначає важливість для себе громадянства України, пояснює свої права та обов'язки як громадянина [9 ГІО 5.1.4-3].</p>	<p>Тема 12. Трудове право. Особливості працевлаштування неповнолітніх. Робочий час, час відпочинку, розірвання трудового договору з неповнолітнім. Охорона праці неповнолітніх.</p>	<p>Фронтальні: аналіз тексту, робота з правовими джерелами, укладання коментарів; формулювання запитань до тексту; робота з підручником. Групові: робота з кейсами: «Юридичне регулювання укладання та розірвання трудового договору з неповнолітніми»; складання ментальної карти до теми, спираючись на ключові поняття та положення; створення пам'ятки «Які документи потрібні при влаштуванні на роботу», «Що треба врахувати при створенні резюме». Індивідуальні: самостійне створення завдань і критеріїв оцінювання до них. Творчі завдання: написання есе, створення резюме. Проектна діяльність: «Як укласти трудовий договір: поради для майбутніх робітників».</p>

<p>визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; класифікує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням [9 ГІО 3.1.1]; визначає інформаційну повноту джерела, виокремлює основні положення його змісту [9 ГІО 3.2.1]; визначає сутність, важливість джерела інформації, його пізнавальні можливості [9 ГІО 3.2.1-1]; ставить обґрунтовані / доречні запитання до змісту здобутої інформації [9 ГІО 3.2.1-2]; виявляє смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів [9 ГІО 3.2.1-3]; визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; використовує інформацію із суміжних галузей знань для характеристики минулих і сучасних суспільних подій, явищ, процесів [9 ГІО 4.2.1-2]; доводить необхідність захисту прав і гідності людини [9 ГІО 5.2.1]; ідентифікує та моделює ситуації, пов'язані з порушенням прав людини, та обирає способи захисту цих прав [9 ГІО 5.2.1-1]; дотримується законів, суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини і принципу поваги до людської гідності [9 ГІО 5.2.2].</p>	<p>Тема 13. Адміністративне право. Адміністративний проступок. Види адміністративних стягнень. Заходи виховного впливу. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх.</p>	<p>Фронтальні: аналіз тексту, робота з правовими джерелами, укладання коментарів; формулювання запитань до тексту; робота з підручником. Групові: створення презентацій, медіатексту, що відображає основні положення теми; створення буклета «Відповідальність неповнолітніх в адміністративному праві»; робота з кейсами: «Аналіз юридичної ситуації за заданим алгоритмом»; опрацювання документів, повідомлень в пресі та соціальних мережах статистичних даних з метою виявлення фактів, Індивідуальні: укладання питань для самоперевірки та взаємоперевірки знань; перегляд медіа матеріалів за темою. Проектна діяльність: «Порушення громадського порядку: приклади та правові наслідки», «Дії поліції в межах адміністративного законодавства».</p>
<p>визначає та характеризує причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2]; класифікує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням [9 ГІО 3.1.1];</p>	<p>Тема 14. Кримінальне право. Кримінальні правопорушення. Юридична відповідальність</p>	<p>Фронтальні: аналіз тексту, робота з правовими джерелами, укладання коментарів; формулювання запитань до тексту; робота з підручником.</p>

<p>визначає інформаційну повноту джерела, виокремлює основні положення його змісту [9 ГІО 3.2.1];</p> <p>визначає сутність, важливість джерела інформації, його пізнавальні можливості [9 ГІО 3.2.1-1];</p> <p>ставить обґрунтовані / доречні запитання до змісту здобутої інформації [9 ГІО 3.2.1-2];</p> <p>виявляє смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів [9 ГІО 3.2.1-3];</p> <p>визначає та характеризує причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі [9 ГІО 1.3.2];</p> <p>використовує інформацію із суміжних галузей знань для характеристики минулих і сучасних суспільних подій, явищ, процесів [9 ГІО 4.2.1-2];</p> <p>доводить необхідність захисту прав і гідності людини [9 ГІО 5.2.1];</p> <p>ідентифікує та моделює ситуації, пов'язані з порушенням прав людини, та обирає способи захисту цих прав [9 ГІО 5.2.1-1];</p> <p>дотримується законів, суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини і принципу поваги до людської гідності [9 ГІО 5.2.2].</p>	<p>неповнолітніх у кримінальному праві.</p>	<p>Групові: створення презентацій, медіатексту, що відображає основні положення теми; створення буклета «Відповідальність неповнолітніх в кримінальному праві»; робота з кейсами: «Аналіз юридичної ситуації за заданим алгоритмом»; опрацювання документів, повідомлень в пресі та соціальних мережах статистичних даних з метою виявлення фактів, основних понять та зв'язків з темою, формулювання запитань та висновків.</p> <p>Індивідуальні: написання есе, повідомлення в медіа; укладання питань для самоперевірки та взаємоперевірки знань; перегляд медіа матеріалів за темою.</p> <p>Проектна діяльність: «Ювенальна юстиція: особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх», «Кіберзлочинність: відповідальність за дії в інтернеті».</p>
<p>Практичне заняття / захист дослідницької/проектної роботи.</p> <p><i>Орієнтовна тематика практичних занять:</i> «Моє майбутнє у сфері права: можливості та вимоги», «Що таке цивільно-правовий договір: приклади і оформлення», «Я — споживач: як захистити свої права», «Майнові й особисті немайнові права: розбираємо приклади», «Перший трудовий договір: що потрібно знати підлітку», «Адміністративна відповідальність неповнолітніх: що, коли, за що?», «Кримінальна відповідальність: з якого віку і за що?», «Право в моєму житті: розв'язання правових ситуацій», «Що я знаю про свої права і як можу їх захистити».</p>		
<p>Підсумкове оцінювання за темами розділу 2.</p>		

Автори:

1. Дністрянська Наталія Володимирівна – учителька історії та правознавства Комунального закладу загальної середньої освіти «Луцький ліцей № 18 Луцької міської ради», лауреатка всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2008» в номінації «Правознавство».
2. Майорський Вячеслав Віталійович – доцент кафедри філософії освіти Комунального закладу «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», учитель історії та правознавства Одеського ліцею № 81 Одеської міської ради, Одеського ліцею «Михайлівський» Одеської міської ради, кандидат педагогічних наук, Заслужений учитель України, переможець всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2022» в номінації «Правознавство».
3. Шеремета Руслан Васильович – учитель історії та правознавства Одеського ліцею «Михайлівський» Одеської міської ради.